

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО РЕГУЛЮВАННЯ І НАГЛЯДУ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ

EVOLUTION OF APPROACHES TO REGULATION AND SUPERVISION OF FINANCIAL INSTITUTIONS

У статті розглянуто розвиток форм і методів регулювання і нагляду за діяльністю щодо надання фінансових послуг із використанням методологічних підходів глобального еволюціонізму. У результаті проведеного дослідження автор зазначає, що зміни у системі регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ відбувалися внаслідок суттєвих загострень у соціально-економічному житті країн. Необхідність подолання кризових явищ приводила до перегляду регуляторних та наглядових функцій, що зумовило трансформацію загального регулювання у спеціальні закони та створення наглядових державних органів, що співпрацювали з організаціями самоконтролю учасників ринку. Еволюційні трансформації у системі регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ класифіковано на п'ять етапів, у кожному з яких удосконалювалися методи і форми регулювання, а також змінювалася інституційна структура організації цього процесу.

Ключові слова: регулювання, нагляд, фінансова установа, інституційна структура, глобальний еволюціонізм, регуляторно-наглядові органи.

В статье рассмотрено развитие форм и методов регулирования и надзора за дея-

тельностью по предоставлению финансовых услуг с использованием методологических подходов глобального эволюционизма. В результате проведенного исследования автор отмечает, что изменения в системе регулирования и надзора за деятельностью финансовых учреждений происходили вследствие существенных обострений в социально-экономической жизни стран. Необходимость преодоления кризисных явлений приводила к пересмотру регуляторных и надзорных функций, что обусловило трансформацию общего регулирования в специальные законы, в создание надзорных государственных органов, которые сотрудничали с организациями самоконтроля участников рынка. Эволюционные трансформации в системе регулирования и надзора за деятельностью финансовых учреждений классифицированы на пять этапов, в каждом из которых совершенствовались методы и формы регулирования, а также менялась институциональная структура организации этого процесса.

Ключевые слова: регулирование, надзор, финансовое учреждение, институциональная структура, глобальный эволюционизм, регуляторно-надзорные органы.

УДК 336.025

Хоружий С.Г.

к.е.н., докторант
ДВНЗ «Університет банківської справи»

The article covers the development of forms and methods for regulation and supervision of activities related to the provision of financial services using the methodological approaches of global evolutionism. In the paper author notes that changes in the system of regulation and supervision of the activities of financial institutions occurred as a result of significant exacerbations in the socio-economic life of countries. The need to overcome the crisis has led to the revision of regulatory and supervisory functions, which in turn led to the transformation of general regulation into special laws and the creation of supervisory authorities that co-operated with self-monitoring organizations of market participants. Evolutionary transformations in the system of regulation and supervision of the activities of financial institutions are classified into five stages, each of which improved the methods and forms of regulation, as well as the institutional structure of the organization of this process: authorities established the general regulatory rules governing the relationship between the provider and the consumer of financial services and the use of coercion in the event of conflicts between them; development of special regulatory norms for the establishment and operation of a financial institution and establishment of central banks; strengthening of state influence on economic processes to optimize the use of limited opportunities for market self-governance, which led to the establishment of special regulations and the improvement of countries' institutional capacity through the creation of special state bodies for overseeing the activities of financial institutions and centralization of institutions of market self-government; in order to stimulate the development of financial institutions, an institutional support for the process of regulating economic processes on the global level was introduced through the creation of international advisory and financial organizations, international self-regulatory organizations for the development of international norms on the activities of financial institutions, the establishment of international advisory associations of supervisory authorities, and the establishment of the informal international consultative forums; macro prudential supervision was introduced alongside with strengthening of the prudential supervision methodology, introduced Financial Stability Boards and the EU members created a system of a supra-national regulatory organizations.

Key words: regulation, supervision, financial institution, institutional structure, global evolutionism, regulatory and supervisory bodies.

Постановка проблеми. Державні чи владні структури в усі часи певною мірою втручалися у економічні процеси. Необхідність загального упорядкування економічних відносин зумовила створення певних норм, які визначали обов'язки всіх учасників економічних процесів та забезпечували державні інтереси щодо недопущення зайвого невдоволення у суспільстві та вилучення частини суспільного продукту для покриття загальнодержавних витрат. Зміни у соціально-економічному житті країн, глобалізаційні та інтеграційні процеси, зростання соціальних та екологічних вимог відчутно обмежили потенціальну здатність ринкових механізмів до подолання кризових явищ в еко-

номії та актуалізували пошук нових підходів до регулювання і нагляду за діяльністю суб'єктів економічних відносин, зокрема, фінансових установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналізу підходів формування необхідного регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ були присвячені дослідження Дж. Мілля, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, Ж. Сея, Ф. Кене, А. Сміта, А. Абрамова, О. Вюгіна, Б. Ейхенгріна, Д. Кальво, Г. Карчевої, Л. Леви, А. Мелецкі, Л. Мізеса, Я. Міркіна, В. Міщенко, А. Мороза, С. Науменкової, Д. Панкіна, А. Подпіери, Дж. Стігліца, Дж. Тобіна, М. Фрідмена, Д. Шонмахера, Ф. Хайєка та ін. Науковцями проведено багато важливих і резуль-

тативних досліджень еволюції регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ. Однак, у зазначених дослідженнях наявні різні підходи до виокремлення етапів розвитку методології регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ.

Постановка завдання. Метою цієї статті є дослідження закономірностей еволюційного розвитку підходів до регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для цілей нашого дослідження доцільно дослідити розвиток форм і методів регулювання і нагляду за діяльністю щодо надання фінансових послуг із використанням методологічних підходів глобального еволюціонізму.

Для захисту сторін фінансової послуги у багатьох первісних народів активно використовувався законодавчі норми для упорядкування операцій з обміну грошей, надання позики з ретельно обмеженими процентними ставками. Владні інститути вже тоді використовували примус щодо виконання умов позики та повернення боргу. Поширення банківської діяльності та нові форми внутрішнього управління у багатьох країнах зумовили удосконалення загального права, в якому було сконцентровано основні загальні вимоги до створення і діяльності банків, страховиків та обігу фінансових інструментів. Встановлення владними структурами загальних регуляторних правил у загальному законодавстві дозволило до певної міри захистити сторони договірних відносин задля недопущення зайвого невдоволення у суспільстві. При цьому кредитори чи страховики самостійно за внутрішніми регуляторними правилами управління власним бізнесом та створювали власну інфраструктуру. Встановивши загальні регуляторні правила надання конкретних фінансових послуг, держави до XX сторіччя обережно використовували примус і втручання у діяльність фінансових установ. У разі виникнення суперечностей проблеми між сторонами вирішувалися у судовому порядку. Лише низка банківських криз наприкінці XIX ст. зумовила необхідність створення в країнах централізованої банківської системи, а вже на початку XX ст. запровадити регуляторні вимоги щодо ліцензування (реєстрації) банків.

Кризові явища 30-х років XX століття стимулювали посилення державного впливу на економічні процеси для оптимізації використання обмежених можливостей ринкового самоуправління. Це уможливило перехід від загальних регуляторних норм до встановлення спеціального законодавства із визначенням регуляторних вимог до створення та функціонування фінансових установ та запровадженням нагляду за їхньою діяльністю. При цьому держави удосконалили свою інституційну спроможність, створивши спеціальні державні органи для нагляду за діяльністю фінансових установ, які

відповідали за певний сектор фінансових послуг. Така централізація повноважень держави супроводжувалася законодавчими вимогами до учасників ринку щодо централізації інститутів ринкового самоуправління та щодо створення об'єднань фінансових установ, яким держава надала певні функції з самоконтролю.

Після Другої світової війни у країнах значно погіршилися економічні умови: зросла державна заборгованість; механізми міжнародних торгових і валютних відносин зазнали серйозних руйнувань, скоротилися обсяги послуг приватних фінансових установ. Для стабілізації світової економіки більшість країн Європи стимулювали розвиток фінансових установ для забезпечення фінансування економічних процесів та міжнародної торгівлі.

Для цілей нашого дослідження важливо зазначити, що окрім правових і економічних методів регулювання фінансового сектору економіки у цей час була запроваджена інституційна підтримка процесу регулювання економічних процесів на міждержавному рівні. Для подолання економічних проблем у повоєнні роки в умовах зростання взаємозалежності держав у глобалізованому світі необхідні були спільні зусилля. Це привело до появи міжнародних консультаційних і фінансових організацій, зокрема, було засновано Організацію Об'єднаних Націй та Організацію економічного співробітництва та розвитку (OECD), створено Міжнародну організацію зі стандартизації (ISO), засновано Світовий банк та Міжнародний валютний фонд, а також прийнято Генеральну угоду з тарифів і торгівлі (General Agreement on Tariffs and Trade»).

Стабілізація економічного життя та зменшення військових замовлень вплинули на діяльність багатьох підприємств, яким довелося змінювати свою стратегію. Переформатування виробництва на нові товари та формування ринку послуг потребувало інвестицій. В умовах жорсткої монетарної політики банки почали шукати альтернативні шляхи для зростання капіталів, що сприяло поступовій лібералізації у діяльності фінансових установ та супроводжувалося все більшим залученням нових видів фінансових установ. Масовим стали процеси злиття та поглинання фірм, зростав рівень централізації і концентрації капіталу, виникли транснаціональні корпорації. Зрештою це зумовило появу міжнародних фінансових груп і конгломератів. Особливого значення набули заходи щодо регуляторного забезпечення вільного руху капіталу, що було пов'язано з інтернаціоналізацією господарського життя, поглибленням міжнародного поділу праці, розширенням світових господарських зв'язків та збільшенням обсягів іноземного інвестування. Розвиток ринків капіталу супроводжувався відновленням роботи бірж, які встановили жорстке регулювання обігу фінансових інструментів.

Доцільно зазначити, що причиною пожвавлення інтересу фінансових установ до нових фінансових послуг та інструментів було і те, що такі послуги і інструменти не були обтяжені надмірно складним регуляторним законодавством, а вимоги до надання нових фінансових послуг були мінімальними. Створення нової фінансової послуги чи структурування фінансового інструменту дозволяло фінансовим установам отримати найнижче регуляторне навантаження стосовно вимог до капіталу чи адміністративних процедур. Це стало важливою причиною появи регуляторного арбітражу, що дозволив фінансовим установам економити ресурси на дотримання регуляторних норм. Згодом фінансові установи почали використовувати для тих же цілей різницю у регуляторних нормах між різними країнами (міжнародний регуляторний арбітраж).

Важливо зауважити, що різниця у регуляторних вимогах до діяльності різних фінансових установ також супроводжувалася різними вимогами щодо оподаткування їхньої діяльності. Тому інтерес до заснування інших, ніж банки, фінансових установ був пов'язаний із можливістю оптимізації фінансових ресурсів, спрямованих на зниження податкового навантаження. Починаючи з сімдесятих років XX ст. фінансові установи почали активно використовувати різницю у оподаткуванні для фінансових установ у різних країнах. Пошук шляхів податкової оптимізації зумовив спрямування значних обсягів глобальних фінансових потоків в офшорні юрисдикції, які стали об'єктом посиленої уваги наприкінці XX ст., коли було досягнуто домовленостей щодо запровадження боротьби з відмиванням грошей.

Для фінансових установ у 80-х роках XX ст. розпочався новий етап інституційної розбудови ринкової інфраструктури. Завдяки інформаційно-технічним новаціям було удосконалено торгівлю і післяторгову інфраструктуру, а нові фінансові інструменти розширили канали трансформації заощаджень у інвестиції. Саме в цей час популярності набули ідеї неокласицизму, оскільки кейнсіанські механізми виявилися не спроможними зупинити одночасне посилення інфляції, падіння виробництва й збільшення безробіття.

Серйозна стагфляція у на початку 70-х рр. XX ст. вплинула на довіру людей до здатності влади забезпечити конструктивний вплив на економіку. Тому поступово маятник економічної політики пішов у протилежний бік і відбулося повернення до традиційних цінностей вільного ринку і лібералізму. Одним з прикладів такої зміни ідеології стала економічна теорія монетаризму. М. Фрідмен [1] стверджував, що монетарна влада повинна зосереджуватися виключно на підтриманні цінової стабільності. Як альтернатива кейнсіанству ця теорія гуртувалася на контролі за оборотом грошової маси. Користуючись зазначеними вище теоретич-

ними дослідженнями, М. Тетчер і Р. Рейганом було проведено рішучий наступ на інфляцію як результатом надмірного втручання держави в економіку. Хоча представники неокласичного напрямку, такі як Ф. Хайєк, Л. Мізес, М. Фрідмен та ін., були противниками державного регулювання економіки, навіть вони не заперечували проти неможливості лише ринковими методами забезпечити ефективне функціонування економіки.

Науково-технічні новації надали можливості для прискорення обігу фінансових активів та вільного транскордонного руху капіталів. Для забезпечення вільного руху капіталу фінансові установи вимагали удосконалення інфраструктури, що здатна була б забезпечити швидкий і надійний обмін фінансовими активами. Інформаційно-технологічні новації надали можливість створити централізовані торгові і післяторгові системи безготівкового обігу грошей та бездокументарного обігу фінансових інструментів.

Актуальним для цього часу стало впровадження учасниками ринку через свої самоконтролюючі об'єднання стандартизованих регуляторних правил ведення діяльності щодо надання фінансових послуг, які були сприйняті споживачами і фінансовими установами різних юрисдикцій. Така стандартизація інформації щодо обігу фінансових активів дозволила значно скоротити можливості для виникнення непорозуміння між фінансовими установами, що вплинуло на зростання обсягів фінансових послуг. Централізація фінансових ринків та необхідність розроблення та впровадження стандартизованих норм і правил надання транскордонних фінансових послуг зумовила створення нових інституційних ринкових структур, таких як Міжнародна асоціація ринків капіталу (ICMA), Товариство Всесвітньої Міжбанківської Фінансової Телекомунікації (S.W.I.F.T.), Федерація європейських бірж цінних паперів (FESE), Міжнародна асоціація індустрії цінних паперів (ISSA), Міжнародна федерація бухгалтерів (IFAC) тощо.

Чергова криза 1973 року стала причиною ще одної новації щодо створення неформального форуму найбільших у світі держав «Великої сімки» (G-7) для обговорення економічних проблем держав-членів та вироблення узгоджених заходів для попередження кризових явищ. Саме в цей час починає формуватися думка щодо доцільності створення попереджувального чи пруденційного нагляду за діяльністю фінансових установ. У своїй доповіді для чергового форуму G7 (1980 року) прихильник створення єдиної європейської фінансової системи та «батько» євро А. Ламфалуссі підкреслив доцільність впровадження пруденційного нагляду за діяльністю фінансових установ [2].

Аналогічні об'єднувальні процеси відбувалися на рівні уповноважених органів держав, що здійснювали нагляд за діяльністю фінансових установ,

які з метою удосконалення та уніфікації законодавчих норм започаткували діяльність відповідних консультаційних організацій – у 1964 році створено Базельський Комітет з питань банківського нагляду Банку Міжнародних Розрахунків (BIS); у 1983 році було створено Міжнародну організацію комісій з цінних паперів (IOSCO); у 1994 році було організовано Міжнародну асоціацію органів страхового нагляду (IAIS). Хоча робота цих міжнародних організацій має консультаційний характер, розроблені цими організаціями рекомендації та норми мають суттєвий вплив на удосконалення регуляторних норм країн-членів.

Відповіддю на нову глобальну фінансову кризу 1997–1999 років, що торкнулася економік значної кількості країн, було створення більш широкого неформального міжнародного форуму Великої двадцятки (G-20). Для посилення співпраці між різними національними та міжнародними наглядовими органами та міжнародними фінансовими установами країни G-20 створили Форум з фінансової стабільності (Financial Stability Forum – FSF).

Науково-технічний прогрес посилив інтеграційні процеси в європейських країнах, які привели до створення Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС) та до появи нового для суспільства наддержавного утворення – Європейського Союзу з наддержавними законодавчими органами, що забезпечили уніфікацію регулювання діяльності фінансових установ в ЄС.

Технологічні досягнення, зміни в ідеологічних підходах до розвитку економіки вплинули на систему фінансового регулювання в світі. Нововведення на фінансових ринках, ускладнення фінансових послуг, створення нових видів фінансових інструментів, особливо нерегламентованих, створювали значні проблеми для національних органів регулювання і нагляду, які не могли вчасно оцінити загрози та ризики, пов'язані із новаціями на ринках фінансових послуг.

Відсутність ефективних норм регулювання транскордонного надання фінансових послуг, а також певне послаблення нагляду за міжнародними фінансовими установами у світі спростило ведення бізнесу для фінансових установ, а можливості отримання прибутку за рахунок фінансового інжинірингу сприяли спрощеному баченню фінансових установ на проблему самообмеження для уникнення потенційних ризиків. Одночасно у світі відбувалася певна дерегуляція норм щодо фінансових установ, що також знизило спроможність уповноважених органів держав здійснювати ефективний нагляд за діяльністю фінансових установ. Якщо причиною попередніх фінансових криз було, зокрема, недостатнє регулювання транскордонної діяльності, то кризі 2007–2008 роках передувала певна дерегуляція щодо діяльності фінансових установ, яка здійснювалася на фоні ускладнення

фінансових послуг та фінансових інструментів. Поширення високодохідних і відповідно ризикових фінансових інновацій послабило здатність фінансових установ до управління ризиками, що сприяло накопиченню ризиків в фінансовій системі.

Глобальний характер фінансової кризи 2007–2008 років згуртував держави, учасників ринків і науковців для формування нових підходів до регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ. Цілком зрозуміло, що маючи певний досвід виходу із кризи 30-х років XX ст., вихід з нової кризи почався із сплеску інтересу до кейнсіанської теорії. Прихильники оновленої кейнсіанської теорії [3] закликали використати монетарну політику для стабілізації та у відповідь на інфляційні зміни ефективно застосовувати центральним банком корективні заходи щодо номінальної процентної ставки.

З часу настання світової фінансової кризи керівники країн G-20 неодноразово проводили саміти, на яких приймалися складні та важливі для світової економіки рішення, що стосувалися фінансових заходів для стимулювання внутрішнього попиту, діяльності міжнародних та міждержавних організацій (Світового банку, Міжнародного валютного фонду, ЄС, ООН, і Форуму фінансової стабільності), удосконалення діяльності уповноважених наглядових органів країн та створення нових стандартів регулювання фінансових установ. Перші важливі рішення з питань розробки рекомендацій урядам країн з подолання наслідків світової фінансової кризи та визначення шляхів подальшого розвитку світового фінансового сектору були прийняті за результатами саміту 2008 року у Вашингтоні, зокрема, визначено п'ять напрямів реформ для укріплення фінансових ринків та регуляторних режимів для упередження майбутніх криз [4]:

1) підвищення прозорості та підзвітності на фінансових ринках, в тому числі шляхом розкриття інформації про складні фінансові продукти;

2) посилення належного регулювання шляхом зміцнення регуляторних режимів, пруденційного нагляду та управління ризиками;

3) забезпечення цілісності фінансових ринків шляхом посилення захисту інвесторів та споживачів, а також сприяння обміну інформацією між уповноваженими органами держав;

4) посилення міжнародної співпраці шляхом удосконалення регуляторної бази для посилення координації та співпраці національних уповноважених органів;

5) укріплення спроможності та підвищення легітимності і ефективності міжнародних фінансових інститутів, в тому числі шляхом їх реформування.

Для реалізації останнього напрямку в Лондоні під час саміту 2009 року принциповим рішенням було створення Ради з фінансової стабільності (Financial Stability Board – FSB) як наступника Форуму фінансової стабільності. FSB, що базу-

ється у Банку міжнародних розрахунків, забезпечив складання і регулярне оновлення списків системоутворюючих банків і страхових компаній, до яких пред'являються підвищені вимоги по стійкості і надійності, а також застосовуються посилені заходи нагляду за їх діяльністю.

Рішення щодо спільного підвищення регуляторних банківських стандартів та обмеження необґрунтовано високих виплат топ-менеджерам було прийнято за результатами саміту G 20 2009 року у Пітсбургу. На Сеульському саміті 2010 року були обговорені нові вимоги до банків та до нових пруденційних нормативів, які були розроблені Базельським комітетом з банківського нагляду Банку міжнародних розрахунків. Необхідність забезпечення поступових змін курсу валют та утримання від знецінення національних валют була затверджена у «Сеульському консенсусі». Розробку спеціального антикризового плану для кожної великої банківської установи та більш інтенсивний нагляд за їх фінансовим станом було схвалено за результатами саміту 2011 року в Парижі.

Для цілей нашого дослідження важливо зазначити, що країни ЄС прийняли також рішення щодо реформування фінансової системи Європейського Союзу. Окрім існуючої системи наддержавного регулювання діяльності фінансових установ і фінансових ринків для усунення недоліків пруденційного нагляду було запропоновано створення нової Європейської системи фінансового нагляду (European System of Financial Supervisors, далі – ESFS).

З 2011 року в ЄС запрацювали чотири нові загальноєвропейські регуляторно-наглядові органи: Європейський орган щодо цінних паперів та ринків (European Securities and Markets Authority, далі – ESMA); Європейська орган щодо страхування та пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority, далі – EIOPA); Європейський орган щодо банківської діяльності (European Banking Authority, далі – EBA). Крім того, було створено Європейську раду по фінансовим ризикам (European Systemic Risk Board, далі – ESRB), яка для запобігання системних ризиків відповідає за макропруденційний нагляд за фінансовою системою ЄС. ESRB є органом макропруденційного нагляду за фінансовою системою ЄС загалом, що здійснює моніторинг та оцінку ризиків з метою підтримання стабільності фінансової системи на макrorівні. ESRB забезпечує попередження про системні ризики на ранній стадії їх виникнення і, за потреби, розробляє рекомендаційні заходи як загальноєвропейським, такі національним державним регуляторам щодо боротьби із цими ризиками. З 2013 року Європейському центральному банку було передано наглядові повноваження за діяльністю банків, які є найбільш значущими для фінансового ринку ЄС.

Зараз важко робити висновки, чи будуть запропоновані реформи щодо системи регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ здатні попередити і подолати майбутні економічні кризи. Одні дослідники вважають, що затяжні правила, введені після фінансової кризи 2007 року, перешкоджають економічному зростанню [5], інші – підтримують посилення нагляду за ризиками фінансових установ на тій підставі, що саме дерегулювання діяльності фінансових установ та послаблення нагляду призвело до фінансової кризи [6].

На наш погляд, принциповою відмінністю між інтересами ринку і контролюючих державних органів є як раз відношення до ризиків. Бізнес – інтереси фінансових установ спрямовані на пошук найбільш прибуткових, а відповідно і ризикових інвестиційних операцій. Натомість, інтереси держави полягають у забезпеченні стабільності, а, відповідно, у мінімізації ризиків. Однак, між цими різноспрямованими інтересами знаходяться інтереси щодо економічного розвитку суспільства. Чим більше зарегульованість діяльності, тим менше інтерес приватного капіталу, що зумовлює появу регресних процесів, і навпаки, чим менше зарегульованість – тим більший інтерес для приватних інвестицій, однак ризики при цьому суттєво ростуть.

Ризик завжди буде частиною нашого життя, сповненого невизначеністю щодо майбутнього. Можна намагатися уникнути ризику чи зменшити його ймовірність, але повністю виключити ризик з життя неможливо, навіть, якщо для досягнення цієї мети запрошується держава. Важливою є думка С. Пелцмана [7], який зазначав, що системи, розроблені для зниження ризику, породжують стимули для збільшення ризику. Дослідник також обґрунтував, що спроби держави збільшити безпеку шляхом певних норм регулювання викликають зниження безпеки і обумовлюють необхідність у створенні нових норм регулювання. Тому, на наш погляд, сумнівним може бути прагнення досягти ефективного економічного розвитку шляхом посилення зарегульованості діяльності фінансових установ, наполегливими заборонами та обмеженнями щодо усунення ризиків в їхній діяльності.

Не приймаючи безпосередньої участі у наданні фінансових послуг, досить важко передбачити «ззовні» у нормативно-правових актах всі можливі ризики у діяльності фінансових установ. Саме тому держави при розробці заходів щодо розвитку системи регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ все більше почали покладатися на рекомендації практиків і спеціалістів, об'єднаних у фахові самоконтролюючі організації. За цим підходом в ЄС здійснюється розробка більшості рекомендацій і нормативно-правових актів щодо регулювання діяльності фінансових установ.

Доцільно констатувати, що фінансова криза 2007–2008 років привела до принципових змін

у системі регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ. Суттєві зміни стосувалися міждержавної взаємодії, запровадження пруденційного нагляду та удосконалення системи оцінки ризиків у діяльності фінансових установ. Але, на нашу думку, найбільш важливими заходами щодо можливого запобігання у подальшому кризовим явищам була зміна в структурі ЄС і перехід від регуляторно-консультаційних до наддержавних регуляторно-наглядових органів щодо ринків фінансових послуг. У результаті проведеного дослідження доцільно зазначити, що зміни у системі регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ відбувалися внаслідок суттєвих загострень у соціально-економічному житті країн.

Еволюційні трансформації у системі регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ можна умовно розділити на п'ять етапів, у кожному з яких удосконалювалися методи і форми регулювання, а також змінювалася інституційна структура організації цього процесу (табл. 1).

Наведені вище результати дослідження еволюційного розвитку механізмів регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ дозволяють зазначити, що такий розвиток характеризується формуванням різноманітних і багато в чому суперечливих теоретичних концепцій щодо ролі держави і ринкових структур у цьому процесі. Різноманіття економічного життя та соціальних процесів, що відбуваються в державах і світі зумовлюють складність та суперечливість досліджуваних явищ. Різниця у сталих традиціях, методах, формах і особливостях впливу держави на економічні процеси, готовність суспільства сприймати державне втручання в економічні процеси і головне складність, значна кількість учасників і багатофакторність такої системи обумовлюють причину того, що поки не винайдено загальноприйнятої теорії і дієвого універсального для всіх країн механізму, який був би здатний не тільки вирішити численні проблеми та долати кризові економічні явища.

Таблиця 1

Еволюційні трансформації у системі регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ

Регуляторні норми та формування інституційного забезпечення регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ	До другої пол. XIX ст.	З 2 пол. XIX ст. до кризи 30-х років XX ст.	З 30-х до 50-х років XX ст.	З 50-х років XX ст. до кризи 2007 року	Після кризи 2007 року
Загальні правові норми, що врегульовували відносини між надавачем і споживачем фінансової послуги					
Спеціальні регуляторні норми щодо створення та діяльності фінансової установи					
Створення спеціальних національних наглядових державних органів та об'єднань самоконтролю					
Створення міжнародних консультаційних і фінансових організацій (підготовка спільних рекомендаційних документів щодо регулювання фінансових установ)					
Створення міжнародних самоконтролюючих організацій з розробки міжнародних норм щодо діяльності фінансових установ					
Створення міжнародних консультаційних об'єднань наглядових уповноважених органів					
Створення Європейського Союзу із єдиними наддержавними регуляторними і судовими органами та єдиною валютною системою					
Започаткування неформальних консультаційних форумів G-7 і G-20					
Посилення пруденційного нагляду та удосконалення системи оцінки ризиків у діяльності фінансових установ					
Запровадження макропруденційного нагляду					
Створення Ради з фінансової стабільності					
Створення в ЄС наддержавних регуляторно-наглядових ESMA, EIOPA, EBA, ESRB та передача наглядових повноважень Європейському центральному банку					

Доцільно зазначити, що формування оптимальної пропорції розподілу державного управління економічними процесами і методів самоуправління було актуально за всіх часів існування соціуму. Розвиток відносин між державою та учасниками ринків фінансових послуг відповідав прогресу розвитку суспільства, а погляди науковців на розподіл повноважень щодо регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ змінювалися під впливом динаміки розвитку ринків фінансових послуг.

Виникнення негативних чинників у діяльності фінансових установ у сучасному глобалізованому інформаційному суспільстві мають мультиплікативний ефект для всієї світової економіки, рівень впливу якого зростатиме і надалі. Періодичні фінансово-економічні кризові явища кожний раз вимагають перегляду і винайдення нових способів, форм і методів регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ. Однак таке епізодичне реформування системи регулювання і нагляду призводить до неготовності суспільства протистояти новим викликам і загрозам.

Висновки і подальші перспективи в цьому напрямку. За результатами наведеного вище дослідження доцільно дійти висновку, що необхідність подолання кризових явищ приводила до перегляду регуляторних та наглядових функцій, що зумовило трансформацію загального регулювання у спеціальні закони та створення наглядових державних органів, що співпрацювали з організаціями самоконтролю учасників ринку. Заходи щодо подолання економічних негараздів у повсякденні часи призвели до розширення міждержавних економічних зв'язків, які обумовили подальші інституційні зміни в системі регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ. Централізація фінансових ринків та необхідність розроблення та впровадження стандартизованих норм і правил надання транскордонних фінансових послуг обумовила започаткування регуляторних міжнародних об'єднань фінансових установ. Необхідність уніфікації законодавчих норм та забезпечення взаємодії між уповноваженими органами держав обумовила створення цими органами міждержавних консультаційних організацій. Об'єднувальні процеси призвели до появи наддержавних законодавчих органів ЄС, які забезпечили уніфікацію регулювання діяльності фінансових установ в ЄС. Нові кризові проблеми стимулювали посилення міждержавної взаємодії між наглядовими органами та призвели до формування в ЄС системи наддержавних регуляторно-наглядових органів. Важливо запропонувати парадигму подальшої побудови системи регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ на основі дієвої взаємодії між наглядовими державними органами та організаціями самоконтролю учасників ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Milton Friedman. A Theoretical Framework for Monetary Analysis. The Journal of Political Economy. The University of Chicago Press. Vol. 78, No. 2. 1970. pp. 193–238.
2. Clement P. The term «macroprudential»: origins and evolution. BIS Quarterly Review, part 6, March 2010. 9 p.
3. Chari V., Kehoe P., McGrattan E. New Keynesian Models: Not Yet Useful for Policy Analysis. Federal Reserve Bank of Minneapolis. Working Paper № 664. July 2008, 35 p. URL: <https://www.minneapolisfed.org/research/wp/wp664.pdf> (Дата звернення: 18.03.2019).
4. Declaration Summit on financial markets and the World economy. Washington. G-20. 2008. URL: <http://www.un.org/ga/president/63/commission/declarationG20.pdf> (Дата звернення: 18.03.2019) (Дата звернення: 19.03.2019).
5. Moreno K. Regulatory Environment Has More Impact on Business Than the Economy, Say U.S. CEOs. 12.08.2014. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbesinsights/2014/08/12/regulatory-environment-has-more-impact-on-business-than-the-economy-say-u-s-ceos/#6b00de2a684d> (Дата звернення: 19.03.2019).
6. Baily M., Swagel P., Klein A., Breaking the Impasse on Dodd-Frank 24.07.2014. The Brookings Institution. Washington. URL: <https://www.brookings.edu/opinions/breaking-the-impasse-on-dodd-frank/> (Дата звернення: 20.03.2019).
7. Peltzman S. The Effects of Automobile Safety Regulation. Journal of Political Economy. The University of Chicago Press. Vol. 83, No. 4. 1975. pp. 677–726.

REFERENCES:

1. Milton Friedman. A Theoretical Framework for Monetary Analysis. The Journal of Political Economy. The University of Chicago Press. Vol. 78, No. 2. 1970. pp. 193–238.
2. Clement P. The term «macroprudential»: origins and evolution. BIS Quarterly Review, part 6, March 2010. 9 p.
3. Chari V., Kehoe P., McGrattan E. New Keynesian Models: Not Yet Useful for Policy Analysis. Federal Reserve Bank of Minneapolis. Working Paper № 664. July 2008, 35 p. URL: <https://www.minneapolisfed.org/research/wp/wp664.pdf> (Дата звернення: 18.03.2019).
4. Declaration Summit on financial markets and the World economy. Washington. G-20. 2008. URL: <http://www.un.org/ga/president/63/commission/declarationG20.pdf> (Дата звернення: 18.03.2019) (Дата звернення: 19.03.2019).
5. Moreno K. Regulatory Environment Has More Impact on Business Than the Economy, Say U.S. CEOs. 12.08.2014. Forbes. URL: <https://www.forbes.com/sites/forbesinsights/2014/08/12/regulatory-environment-has-more-impact-on-business-than-the-economy-say-u-s-ceos/#6b00de2a684d> (Дата звернення: 19.03.2019).
6. Baily M., Swagel P., Klein A., Breaking the Impasse on Dodd-Frank 24.07.2014. The Brookings Institution. Washington. URL: <https://www.brookings.edu/opinions/breaking-the-impasse-on-dodd-frank/> (Дата звернення: 20.03.2019).
7. Peltzman S. The Effects of Automobile Safety Regulation. Journal of Political Economy. The University of Chicago Press. Vol. 83, No. 4. 1975. pp. 677–726.

EVOLUTION OF APPROACHES TO REGULATION AND SUPERVISION OF FINANCIAL INSTITUTIONS

The purpose of the article. The purpose of the article is to study the patterns of evolutionary development of approaches to regulation and supervision of the activities of financial institutions.

Methodology. Author uses the methodological approach of global evolutionism.

Results. As a result of the study, author notes that changes in the system of regulation and supervision of the activities of financial institutions occurred as a result of significant exacerbations in the socio-economic life of countries. The need to overcome the crisis has led to the revision of regulatory and supervisory functions, which led to the transformation of general regulation into special laws and the creation of supervisory authorities that co-operated with self-monitoring organizations of market participants.

Evolutionary transformations in the system of regulation and supervision of the activities of financial institutions have been classified into five stages, each of which improved the methods and forms of regulation, and also changed the institutional structure of the organization of this process. Up to the second half of the nineteenth century: authorities established the general regulatory rules governing the relationship between the provider and the consumer of financial services and the use of coercion in the event of conflicts between them. Before crisis of 1930s: development of special regulatory norms for the establishment and operation of a financial institution and establishment of central banks. After the crisis of 1930s: strengthening of state influence on economic processes to optimize the use of limited opportunities for market self-governance, which led to the establishment of special regulations and the improvement of countries' institutional capacity through the creation of special state bodies for overseeing the activities of financial institutions and centralization of institutions of market self-government. After Second World: in order to stimulate the development of financial institutions, an institutional support for the process of regulating economic processes on the global level was introduced through the creation of international advisory and financial organizations, international self-regulatory organizations for the development of international norms on the activities of financial institutions and the establishment of international advisory associations of supervisory authorities. In addition, this period had seen creation of the European Union with the single supranational regulatory and judicial authorities alongside with implementation of a single currency system and establishment of the informal consultative forums G-7 and G-20. After the crisis in 2007: macro prudential supervision was introduced alongside with strengthening of the prudential supervision methodology. Parallel to these multiple improvements were made to the risk assessment system of the activities of financial institutions. Multiple countries introduced Financial Stability Boards and the EU members created a system of a supra-national regulatory organizations.

Practical implications. The paper draws attention to the fact that emergence of negative factors in the activities of financial institutions in the modern globalized information society have a multiplicative effect for the entire world economy, and the level of this influence will continue to grow.

Value/originality. The paper researches the necessity of forming new approaches in regulation and supervision of financial institutions activity, ensuring effective interaction between supervisory state authorities and self-monitoring organizations of market participants.